

10. Solomon Z., Mikulincer M. Posttraumatic stress disorder and personal growth in combat veterans: A longitudinal study. *Journal of Traumatic Stress*. 2021. Vol. 34, No. 3. P. 567–578. DOI: 10.1002/jts.22654.

11. Hobfoll S. E. The influence of culture, community, and the nested self in the stress process: Advancing conservation of resources theory. *Applied Psychology: An International Review*. 2001. Vol. 50, No. 3. P. 337–370. DOI: 10.1111/1464-0597.00062.

12. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York: Springer, 1984. 456 p.

13. Zuckerman M. Sensation Seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal. New York: Psychology Press, 1979. 328 p.

Це стаття відкритого доступу за ліцензією Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 23.06.2026

Стаття прийнята до друку 24.06.2026

Стаття опублікована 21.07.2026

ЛЮДИНА І СУСПІЛЬСТВО: ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

УДК 159.9(091) DOI: 10.31558/2786-8745.2026.1(8).4

ФЕНОМЕН ДУШІ В ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ: ВІД АНТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ ДО СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЙ ПСИХІКИ

Кучер Ірина Михайлівна

асистент кафедри загальної та соціальної психології,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-9160-801X>

Оверчук Вікторія Анатоліївна

доктор економічних наук, кандидат психологічних наук,
професор, професор кафедри кризової та клінічної психології,
Донецький національний університет імені Василя Стуса

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7744-9346>

Анотація. У статті здійснено історико-психологічний аналіз феномену душі як однієї з первинних категорій, через яку в європейській інтелектуальній традиції осмислювалися внутрішній світ людини, її здатність до мислення, переживання, самопізнання, морального вибору та особистісного розвитку. Актуальність дослідження зумовлена потребою уточнення змістової наступності між філософським поняттям «душа» та сучасними психологічними категоріями «психіка», «свідомість», «особистість», «самосвідомість», «цінності» й «життєві смисли». Метою статті є визначення основних етапів трансформації уявлень про душу в історії психологічної думки та обґрунтування значення цієї трансформації для розуміння предметного поля психології. Методологічну основу дослідження становлять історико-генетичний, порівняльно-історичний, категоріально-понятійний методи, а також теоретичне узагальнення наукових джерел. Показано, що в античній філософії душа розглядалася як принцип життя, пізнання та внутрішньої організації людини; у середньовічній думці її осмислення було пов'язане з духовністю, моральністю і самопізнанням; у Новий час відбувся поступовий перехід від метафізичного трактування душі до аналізу свідомості, мислення й пізнавальних процесів. Обґрунтовано, що становлення психології як самостійної науки не спричинило повного зникнення проблематики душі, а зумовило її методологічну трансформацію у мову наукових категорій. Наукова новизна полягає в систематизації основних історико-психологічних етапів зміни змісту поняття «душа» та уточненні його значення для сучасного гуманітарно-психологічного знання.

Ключові слова: історія психології, душа, психіка, свідомість, особистість, самосвідомість, внутрішній світ, філософія психології.

**Постановка
проблеми у загальному
вигляді та її зв'язок із
важливими науковими
або практичними
завданнями.**

Проблема душі належить до найдавніших і водночас найбільш складних питань історії психологічної думки. Задовго до оформлення психології як самостійної науки саме поняття «душа» виконувало пояснювальну функцію щодо мислення, переживань, пам'яті, бажань, волі, характеру й поведінки людини. Через нього філософська традиція намагалася відповісти на запитання про те, що становить внутрішню сутність людини, як співвідносяться тіло і психічне життя, у чому полягає джерело самопізнання та моральної відповідальності.

У сучасній науковій психології поняття «душа» не використовується як операціоналізована емпірична категорія. Натомість його змістові поля частково

репрезентовані в поняттях психіки, свідомості, особистості, суб'єктності, ідентичності, цінностей, життєвих смислів та емоційного досвіду. Саме тому історико-психологічний аналіз феномену душі має не лише ретроспективне, а й методологічне значення: він дає змогу зрозуміти, як формувався предмет психології та як змінювалася мова опису внутрішнього світу людини.

Практична значущість теми пов'язана з професійною підготовкою майбутніх психологів, для яких історія психології не повинна зводитися до хронологічного переліку вчень і персоналій. Вона має виконувати світоглядну та методологічну функцію, допомагаючи усвідомити наступність між філософськими уявленнями про людину та сучасними науковими моделями психічного життя.

Водночас звернення до феномену душі є важливим не тільки для

реконструкції минулого психології, а й для критичного розуміння меж сучасної психологічної термінології. Категорії психіки, свідомості, особистості, суб'єктності та ідентичності дають змогу науково описувати окремі рівні психічної організації, однак не завжди повністю передають цілісність людського досвіду, яка історично фіксувалася через поняття душі. Саме тому історико-психологічний аналіз цього поняття допомагає уникнути редукаціонізму, тобто зведення людини лише до поведінкових реакцій, когнітивних процесів або нейрофізіологічних механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблематика душі в історії психології розглядається на перетині філософії, історії науки, теоретичної психології та культурології. Класичні філософські джерела Платона й Арістотеля заклали два впливові

напрями осмислення душі: як відносно автономного нематеріального начала та як форми організації живого тіла [1; 8]. У подальшому ці підходи визначали розвиток європейських дискусій про співвідношення душі й тіла, пізнання й морального вибору.

У працях, присвячених історії психології, підкреслюється, що поняття душі тривалий час виконувало роль базового предметного орієнтира психології. Зокрема, аналіз спадщини М. Грота дає підстави розглядати душу як історичну категорію, в межах якої рання психологія описувала психічне життя людини, її свідомі й неусвідомлювані процеси, пізнавальні та емоційні прояви [6]. Історико-психологічні дослідження української університетської традиції також засвідчують, що антропологічна проблематика, психофізична проблема й питання внутрішнього світу

людини були важливими складниками становлення психологічного знання в Україні [5].

У теоретичній психології поняття душі розглядається як складна категорія, що не може бути безпосередньо ототожнена з психікою, однак історично передувала її науковому осмисленню. Г. Коваль наголошує на понятійно-категоріальному значенні терміна «душа» для теоретичної психології та його зв'язку з категоріями індивіда, особистості, суб'єкта і Я [4]. В. Татенко розглядає проблему душі й духу як важливий вимір психологічного пізнання людини, що виходить за межі суто описового аналізу психічних функцій [11].

Окремий напрям становлять культурологічні й філологічні дослідження, у яких душа постає як концепт української мовної та духовної традиції. І. Помазан та О. Ільїна підкреслюють зв'язок цього концепту з уявленнями про моральність, сенс життя,

смерть, цінності та внутрішній світ особистості [7]. Такі праці не замінюють власне психологічного аналізу, але розширюють гуманітарний контекст, у якому поняття душі зберігає культурну значущість.

Виділення
невирішених раніше
аспектів загальної
проблеми. Попри наявність значної кількості філософських, культурологічних та історико-психологічних праць, недостатньо систематизованим залишається питання змістової наступності між поняттям «душа» та сучасними психологічними категоріями. Потребує уточнення й те, як саме зміна понятійної мови - від душі до психіки, свідомості та особистості - відображає зміну методологічних засад психологічної науки. Особливої уваги потребує уникнення двох крайнощів: некритичного ототожнення душі з психікою та повного вилучення поняття душі з

історико-психологічного аналізу.

Мета статті - здійснити історико-психологічний аналіз трансформації поняття «душа» від античних філософських уявлень до сучасних концепцій психіки, свідомості та особистості.

Платонівське вчення про душу має особливе значення для історії психології, оскільки в ньому вперше виразно окреслено проблему внутрішньої неоднорідності людини. Розумна частина душі спрямована на істину й упорядкування життя, афективно-вольова пов'язана з мужністю, честю та здатністю підтримувати рішення розуму, а пожадлива - з тілесними потребами та потягами. У такій структурі можна побачити ранню спробу пояснити внутрішні суперечності особистості, конфлікт бажань і необхідність самоконтролю [8].

Арістотелівський підхід має інше методологічне значення. Він не розриває душу й тіло, а прагне пояснити психічні прояви через організацію живої істоти. У цьому полягає важливий крок до функціонального аналізу: душа розглядається не як абстрактна сутність, а через ті дії та здатності, які вона забезпечує. Саме тому в арістотелівській традиції особливого значення набуває дослідження відчуття, пам'яті, уяви, прагнення та мислення [1].

Для подальшої психології важливо, що Арістотель фактично окреслив ієрархію психічних функцій. Рослинний рівень пов'язаний із живленням і ростом, чуттєвий - із відчуттям, рухом і прагненням, розумний - із мисленням. Така схема не є психологічною класифікацією в сучасному сенсі, але вона засвідчує рух від міфологічного уявлення про душу до аналізу функцій, які можна

описувати, порівнювати та пояснювати.

У середньовічній традиції особливої ваги набули теми внутрішньої зосередженості, совісті та особистої відповідальності. Душа осмислювалася як центр морального життя людини, а самопізнання - як шлях до розуміння власного покликання, слабкості, свободи й відповідальності. Для психології це важливо тому, що саме тут формується стійкий інтерес до внутрішнього досвіду, який не можна редукувати до зовнішньої поведінки.

У схоластичній традиції, зокрема у вченні Томи Аквінського, робилася спроба поєднати аристотелівське розуміння душі як форми тіла з християнським ученням про духовну природу людини. Такий синтез мав значення для подальших дискусій про співвідношення тілесного, психічного й духовного. У психологічному плані він підготував ґрунт для проблеми взаємозв'язку біологічних, пізнавальних і

моральних вимірів людського існування.

Для історії психології Декарт важливий не лише як представник дуалізму, а й як мислитель, який змістив акцент на свідомий досвід і рефлексивну очевидність мислення. Його підхід сприяв тому, що свідомість почала розглядатися як центральна сфера внутрішнього життя, доступна самоспостереженню. Разом із тим картезіанський поділ душі й тіла створив складну методологічну проблему: як пояснити взаємодію психічного та фізичного [3].

Емпірична традиція сприяла тому, що внутрішній світ людини почав описуватися через елементи досвіду та їхні зв'язки. Це мало безпосередній вплив на становлення асоціативної психології, у межах якої психічне життя пояснювалося через закономірності поєднання уявлень, відчуттів і спогадів. У такому підході душа вже не виступала

самостійним пояснювальним принципом, а поступалася місцем аналізу окремих психічних процесів.

В. Вундт, започаткувавши експериментальну психологію, орієнтував дослідження на аналіз безпосереднього досвіду, відчуттів, сприймання, уваги та часових характеристик психічних процесів [12]. Це означало суттєву зміну предметної рамки: психологія прагнула стати наукою, яка спирається не лише на філософське міркування, а й на спеціально організоване дослідження.

Особливу роль у такому переосмисленні відіграє категорія особистості. Якщо поняття психіки описує загальну систему психічного відображення та регуляції, то поняття особистості дозволяє зосередитися на індивідуальній цілісності людини, її цінностях, мотивах, життєвому шляху, відповідальності та

здатності до саморозвитку. Саме тому частина смислів, які раніше вкладалися в поняття душі, у сучасній психології розкривається через проблематику особистості.

У працях С. Рубінштейна проблема свідомості й буття людини розглядається в контексті активного зв'язку особистості зі світом [10]. Такий підхід важливий для сучасного прочитання історії душі, оскільки він не зводить психіку до внутрішньої замкненості, а показує її як спосіб існування людини у світі, у діяльності, спілкуванні та відносинах. Отже, те, що раніше описувалося мовою душі, у психології поступово набуває діяльнісного, особистісного та соціального виміру.

У практичній психології ця проблема виявляється через необхідність бачити за симптомом або окремою скаргою цілісну людину. Психологічне консультування, кризова

допомога, психореабілітація та супровід особистісного розвитку передбачають роботу не лише з когнітивними схемами чи поведінковими реакціями, а й із переживанням, смыслом, цінностями, образом Я та життєвою історією. Саме тому історичний аналіз поняття душі може мати непряме, але важливе практичне значення.

Таким чином, історична трансформація поняття душі може бути представлена як перехід від універсальної філософсько-антропологічної категорії до системи спеціалізованих психологічних понять. Кожне з них висвітлює окремий аспект внутрішнього життя: психіка - відображення й регуляцію; свідомість - суб'єктивну даність досвіду; особистість - цілісну систему відносин і цінностей; самосвідомість - здатність до рефлексії; життєві смисли - екзистенційний вимір людського буття.

Отже, феномен душі в історії психологічної думки доцільно розглядати не як завершене поняття минулого, а як важливий теоретичний ресурс для осмислення витоків, меж і перспектив сучасної психології людини.

Для досягнення мети визначено такі завдання: охарактеризувати античні підходи до розуміння душі; розкрити специфіку середньовічного та новочасного осмислення душі; простежити перехід від поняття «душа» до категорій «психіка», «свідомість», «особистість»; обґрунтувати значення історико-психологічного аналізу феномену душі для сучасної психологічної освіти.

Методологічну основу дослідження становлять історико-генетичний метод, що дав змогу простежити розвиток уявлень про душу в різні історичні періоди; порівняльно-історичний аналіз, спрямований на

зіставлення філософських і психологічних підходів; категоріально-понятійний аналіз, використаний для уточнення змісту понять «душа», «психіка», «свідомість», «особистість»; теоретичне узагальнення наукових джерел.

Виклад основного матеріалу дослідження. У найдавніших уявленнях про людину душа виконувала роль універсального пояснювального принципу. Через неї описувалися життєвість, рух, здатність відчувати, пам'ятати, мислити, бажати, переживати та діяти. У цьому сенсі поняття душі було не лише релігійним або метафізичним, а ширшим способом осмислення того, що сьогодні в психології розглядається як сфера психічного життя.

Водночас пряме ототожнення душі з психікою є методологічно спрощеним. Душа у філософській традиції поєднувала біологічні, пізнавальні, моральні,

духовні та екзистенційні смисли. Натомість психіка у сучасній психології є науковою категорією, яка позначає системну властивість високоорганізованої матерії відображати дійсність і регулювати поведінку. Отже, історична трансформація поняття душі полягала не у простій заміні одного терміна іншим, а в поступовому розмежуванні філософських, релігійних, моральних і науково-психологічних аспектів розуміння людини.

Саме ця обставина надає феномену душі особливої значущості для історії психології. Він дає змогу побачити, як із первинних філософських питань про внутрішню природу людини поступово сформувалися наукові питання про механізми сприймання, пам'яті, мислення, емоцій, мотивації, самосвідомості та особистісного розвитку.

Антична філософія: від міфологічного образу до раціонального аналізу душі

Антична філософія стала одним із перших етапів раціонального осмислення душі. У Платона душа постає як нематеріальна основа особистісного буття, споріднена зі світом ідей і здатна до пізнання істини. У діалогах Платона душа не зводиться до тілесних процесів: вона розглядається як носій розуму, морального вибору та внутрішньої ієрархії людини [8]. Особливе значення має платонівське розрізнення трьох частин душі: розумної, афективно-вольової та похажливої. У сучасному історико-психологічному прочитанні ця схема може розглядатися як один із ранніх підходів до опису внутрішнього конфлікту між раціональним контролем, емоційним імпульсом і потребо-бажальною сферою.

Інший принциповий підхід запропонував

Арістотель. У трактаті «Про душу» він розглядав душу не як самотійну сутність, відокремлену від тіла, а як форму або перший акт живого організованого тіла, тобто як принцип життя і функціональної організації живої істоти [1]. Арістотель виокремлював рослинну, чуттєву та розумну душу, що відповідали різним рівням життєдіяльності: живленню і росту, відчуттю та руху, мисленню й пізнанню. Саме в його підході можна побачити зародження функціонального аналізу психічних процесів, оскільки увага переноситься з абстрактної сутності душі на її прояви: сприймання, пам'ять, уяву, прагнення, мислення.

Отже, антична думка заклала дві методологічні лінії, важливі для подальшого розвитку психології. Перша пов'язана з розумінням внутрішнього світу людини як духовної та смислової реальності; друга - з аналізом душевних проявів через конкретні

функції живого організму. Напруження між цими лініями згодом стало основою психофізичної проблеми та дискусій про співвідношення тілесного й психічного.

Середньовічна традиція: душа, духовність і самопізнання

У середньовічній європейській думці поняття душі набуло переважно теологічного й морально-антропологічного змісту. У центрі уваги опинилися питання безсмертя душі, свободи волі, гріха, відповідальності, внутрішнього досвіду та самопізнання. На відміну від античності, де душа аналізувалася в контексті космосу, природи або структури людини, середньовічна традиція посилила увагу до внутрішньої рефлексії, совісті, особистісного звернення людини до себе.

З історико-психологічного погляду важливо, що саме в межах середньовічної традиції формується інтерес до

внутрішнього досвіду як особливої сфери, яка не вичерпується зовнішньою поведінкою.

Самоспостереження, переживання провини, боротьба мотивів, моральний вибір, спрямованість до сенсу - усі ці теми згодом набули психологічного переосмислення у вченнях про свідомість, особистість, мотивацію та саморегуляцію.

Тому середньовічне трактування душі не можна розглядати лише як відступ від науковості. Воно зберегло і розвинуло проблематику суб'єктивного досвіду, внутрішньої цілісності, відповідальності та смислового виміру людського життя. Для психології це мало значення, оскільки подальший розвиток науки про людину неможливий без урахування її внутрішнього, рефлексивного й ціннісного вимірів.

Новий час і зміна мови опису внутрішнього світу

У Новий час відбувається принципова зміна інтелектуального контексту. Розвиток природничих наук, раціоналізму, емпіризму та методології наукового пізнання поступово змінює спосіб постановки питання про людину. Замість запитання «що таке душа?» дедалі вагомішим стає запитання «як людина пізнає світ, усвідомлює себе і регулює власну поведінку?».

Р. Декарт, розмежовуючи мислячу та протяжну субстанції, посилив увагу до свідомості як до безпосередньо даної реальності внутрішнього досвіду [3]. У цій традиції душа поступово набуває значення мислячого начала, а проблема її природи переходить у площину аналізу свідомості, пізнання, сумніву, самодостовірності та рефлексії. Водночас картезіанський дуалізм актуалізував психофізичну

проблему, яка надалі стала однією з центральних для психології та філософії свідомості.

Подальший розвиток емпіричної філософії сприяв зміщенню уваги до досвіду, асоціацій, відчуттів, пам'яті та механізмів пізнання. У результаті душа дедалі менше розглядалася як самостійний предмет дослідження, а натомість у центрі уваги опинялися конкретні психічні процеси. Це означало не зникнення проблеми внутрішнього світу, а зміну способу її наукового опису.

У XIX столітті психологія поступово формується як самостійна експериментальна наука. Із розвитком лабораторної психології, психофізики, досліджень відчуттів, сприймання, уваги, пам'яті та часу реакції предметом аналізу стають не метафізичні властивості душі, а емпірично досліджувані психічні явища [12]. Водночас, як показують історики

психології, зміна термінології була не лише мовною, а й методологічною: психологія шукала способи стати наукою, зберігаючи при цьому інтерес до суб'єктивного досвіду людини [2; 9].

Сучасна психологія не використовує поняття душі як безпосередній емпіричний конструкт, однак історичні смисли цього поняття продовжують бути присутніми в низці категорій, що описують внутрішній світ людини. Йдеться насамперед про психіку як систему відображення та регуляції, свідомість як форму суб'єктивного переживання й осмислення дійсності, особистість як цілісну систему відносин, цінностей, мотивів і способів самореалізації, а також самосвідомість як здатність людини ставитися до себе як до суб'єкта власного життя [10].

У цьому контексті поняття душі доцільно розглядати як історико-

філософський попередник сучасних психологічних категорій, а не як їх прямий синонім. Його значення полягає в тому, що воно фіксувало цілісність людського існування тоді, коли наукова психологія ще не мала розвинутого понятійного апарату. З розвитком науки ця цілісність була розкладена на окремі предметні поля: пізнавальні процеси, емоції, мотивацію, волю, особистісний розвиток, ідентичність, смисли, цінності та суб'єктивне благополуччя.

Особливого значення ця проблема набуває в гуманітарно орієнтованих напрямках психології, де людина розглядається не лише як носій окремих психічних функцій, а як цілісна особистість із власним досвідом, історією, цінностями та здатністю до саморозвитку. Саме тут історична категорія душі допомагає зберегти увагу до смислового, етичного й екзистенційного вимірів психологічного знання, не

підміняючи при цьому наукову термінологію метафізичними твердженнями.

Отже, розвиток уявлень про душу демонструє не лінійне витіснення старого поняття новим, а складний процес методологічної трансформації. Те, що у філософській традиції позначалося як душа, у психології поступово було переописане через систему наукових категорій, придатних для теоретичного аналізу, емпіричного дослідження та практичного застосування.

Наукова новизна статті полягає в систематизації основних історико-психологічних етапів трансформації поняття «душа» та уточненні його змістової наступності із сучасними категоріями психологічної науки. Запропонований аналіз дає змогу уникнути двох крайнощів: некритичного ототожнення душі з психікою та повного вилучення цього поняття з

історико-психологічного контексту.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його результатів у викладанні історії психології, загальної психології та філософських проблем психології. Розгляд еволюції поняття душі сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти цілісного професійного мислення, здатності бачити зв'язок між філософськими передумовами психології та сучасними науковими підходами до вивчення людини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений історико-психологічний аналіз засвідчив, що феномен душі є однією з ключових категорій, через які в історії європейської думки осмислювалися природа людини, її внутрішній світ, здатність до пізнання, переживання, морального вибору та самопізнання. До виникнення психології як

самостійної науки поняття душі виконувало роль узагальнювального пояснювального принципу щодо психічного життя людини.

В античній філософії було закладено два важливі напрями розуміння душі. Платонівська традиція акцентувала її нематеріальний, смисловий і моральний вимір, тоді як аристотелівська традиція пов'язувала душу з формою та функціональною організацією живого тіла. У середньовічній думці проблема душі набула духовно-морального змісту й посилила увагу до самопізнання, совісті, внутрішнього досвіду та смислу життя.

У Новий час відбувається поступовий перехід від метафізичного трактування душі до аналізу свідомості, мислення, досвіду та пізнавальних процесів. Становлення психології як самостійної експериментальної науки у XIX столітті зумовило зміну предметної мови: замість

поняття душі центральними стали поняття психіки, свідомості, психічних процесів, особистості та самосвідомості.

Сучасне значення поняття душі полягає не в його використанні як емпіричного психологічного конструкта, а в його історико-філософській, культурній і методологічній функції. Воно дає змогу краще зрозуміти витоки психологічної науки, її гуманітарний зміст і спрямованість на вивчення людини як цілісної особистості.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з порівняльним аналізом трансформації поняття душі в різних психологічних школах, вивченням його зв'язку з категоріями суб'єктності, ідентичності, життєвих смислів і цінностей, а також із розробленням історико-психологічних освітніх матеріалів для професійної підготовки майбутніх психологів.

Отже, подальше вивчення феномену душі може бути корисним для поглиблення історико-теоретичних засад психології, осмислення гуманітарного змісту психологічної освіти та розвитку цілісного бачення особистості. Такий аналіз не суперечить сучасним науковим стандартам, оскільки не підміняє психологічні категорії метафізичними твердженнями, а допомагає зрозуміти історичні витоки тих понять, якими сучасна психологія описує психічне життя, самосвідомість і внутрішній світ людини.

У навчальному процесі такий підхід може

бути реалізований через зіставлення класичних філософських текстів із сучасними психологічними поняттями. Це дає змогу не лише поглибити знання студентів з історії психології, а й сформуванню здатність критично працювати з поняттями, бачити їхні межі, походження та методологічні наслідки. Звернення до феномену душі в цьому контексті сприяє розумінню того, що психологія як наука розвивалася через постійне уточнення власного предмета й способів пояснення людини.

Список літератури

1. Арістотель. Про душу / пер. з давньогрец. Б. М. Тена. Київ : Основи, 1995. 240 с.
2. Danziger K. Naming the Mind: How Psychology Found Its Language. London : SAGE Publications, 1997. 224 p.
3. Descartes R. Meditations on First Philosophy / trans. J. Cottingham. Cambridge: Cambridge University Press, 1996. 120 p.
4. Коваль Г. П. Понятійно-категоріальний аспект розуміння терміна «душа» як категорії теоретичної психології. Вісник Київського національного університету імені Тараса

Шевченка. Психологія. 2019. № 1 (10). С. 51-55. DOI: 10.17721/BSP.2019.1(10).13.

5. Мельник О. А. Світоглядні традиції: антропоцентризм у вітчизняній університетській психології XIX - початку XX століття. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2018. Т. 2, № 1. С. 147-153.

6. Нестеренко П. Історико-психологічне дослідження душі як предмета психології у науковій спадщині М. Грота. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія. 2021. № 3 (52). С. 101-108. DOI: 10.32689/maur.psych.2021.3.14.

7. Помазан І. О., Ільїна О. В. Репрезентація концепту ДУША в українській мовній традиції: філософський та культурологічний аспекти. Закарпатські філологічні студії. 2025. Вип. 42, т. 2. С. 33-37. DOI: 10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.5.

8. Платон. Держава / пер. з давньогрец. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.

9. Robinson D. N. An Intellectual History of Psychology. 3rd ed. Madison : University of Wisconsin Press, 1995. 568 p.

10. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології. Київ : Радянська школа, 1946. 704 с.

11. Татенко В. О. Наукова психологія про душу і дух людський. Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. 2012. Вип. 3. С. 20-25.

12. Wundt W. Principles of Physiological Psychology. London : Swan Sonnenschein, 1904. Vol. 1. 342 p.

**THE PHENOMENON OF THE SOUL IN THE HISTORY OF
PSYCHOLOGICAL THOUGHT: FROM ANCIENT IDEAS TO
MODERN CONCEPTS OF THE PSYCHE**

**Iryna Kucher
Viktoriia Overchuk**

Abstract. *The article presents a historical and psychological analysis of the phenomenon of the soul as one of the primary categories through which the European intellectual tradition interpreted the inner world of a person, thinking, emotional experience, self-knowledge, moral choice and personal development. The relevance of the study is determined by the need to clarify the continuity between the philosophical concept of the soul and modern psychological categories such as psyche, consciousness, personality, self-consciousness, values and life meanings. The aim of the article is to identify the main stages in the transformation of ideas about the soul in the history of psychological thought and to substantiate the significance of this transformation for understanding the subject field of psychology. The methodological basis of the study includes historical-genetic, comparative-historical and categorical-conceptual analysis, as well as theoretical generalization of scientific sources. It is shown that in ancient philosophy the soul was interpreted as the principle of life, cognition and inner organization of the human being; in medieval thought, its interpretation was associated with spirituality, morality and self-knowledge; in the modern period, there was a gradual transition from the metaphysical interpretation of the soul to the analysis of consciousness, thinking and cognitive processes. The article substantiates that the formation of psychology as an independent science did not lead to the complete disappearance of the problem of the soul, but caused its methodological transformation into the language of scientific psychological categories.*

Keywords: *history of psychology, soul, psyche, consciousness, personality, self-consciousness, inner world, philosophy of psychology.*

REFERENCES

1. Aristotel. (1995). Pro dushu [On the soul]. Osnovy [in Ukrainian].

2. Danziger, K. (1997). Naming the mind: How psychology found its language. SAGE Publications.

3. Descartes, R. (1996). Meditations on first philosophy (J. Cottingham, Trans.). Cambridge University Press.

4. Koval, H. P. (2019). Poniatiino-katehorialnyi aspekt rozuminnia termina “dusha” yak katehorii teoretychnoi psykholohii [Conceptual and categorical aspect of understanding the term “soul” as a category of theoretical psychology]. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykholohiia, 1(10), 51-55. [https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1\(10\).13](https://doi.org/10.17721/BSP.2019.1(10).13) [in Ukrainian].

5. Melnyk, O. A. (2018). Svitohliadni tradytsii: antropotsentryzm u vitchyzniani universytetskii psykholohii XIX - pochatku XX stolittia [Worldview traditions: Anthropocentrism in domestic university psychology of the 19th - early 20th century]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriia “Psykholohichni nauky”, 2(1), 147-153 [in Ukrainian].

6. Nesterenko, P. (2021). Istoryko-psykholohichne doslidzhennia dushi yak predmeta psykholohii u naukovii spadshchyni M. Hrota [Historical and psychological study of the soul as a subject of psychology in the scientific heritage of M. Grot]. Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akademii upravlinnia personalom. Psykholohiia, 3(52), 101-108. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2021.3.14> [in Ukrainian].

7. Pomazan, I. O., & Ilina, O. V. (2025). Reprezentatsiia kontseptu DUSHA v ukraïnskii movnii tradytsii: filosofskyi ta kulturolohichni aspekty [Representation of the concept SOUL in the Ukrainian linguistic tradition: Philosophical and cultural aspects]. Zakarpatski filolohichni studii, 42(2), 33-37. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.42.2.5> [in Ukrainian].

8. Platon. (2000). Derzhava [The Republic]. Osnovy [in Ukrainian].

9. Robinson, D. N. (1995). An intellectual history of psychology (3rd ed.). University of Wisconsin Press.

10. Rubinshtein, S. L. (1946). Osnovy zahalnoi psykholohii [Fundamentals of general psychology]. Radianska shkola [in Ukrainian].

11. Tatenko, V. O. (2012). Naukova psykholohiia pro dushu i dukh liudskyi [Scientific psychology about the human soul and spirit]. Visnyk Kyivskoho instytutu biznesu ta tekhnolohii, 3, 20-25 [in Ukrainian].

12. Wundt, W. (1904). Principles of physiological psychology (Vol. 1). Swan Sonnenschein.

Інформація про фінансування: дослідження не мало зовнішнього фінансування.

Конфлікт інтересів: автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів.

Внесок авторів: В.А. Оверчук - концептуалізація, методологія, наукове редагування; І.М. Кучер - аналіз джерел, підготовка первинного тексту, оформлення бібліографії.

Використання інструментів ШІ: інструменти штучного інтелекту використовувалися для мовно-стилістичного редагування, структурування тексту та перевірки відповідності формальним вимогам журналу; відповідальність за науковий зміст і доброчесність матеріалу несуть автори.

Це стаття відкритого доступу за ліцензією Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 18.06.2026

Стаття прийнята до друку 21.07.2026